

MINIMAX

er det ildslukningsapparat, som De endnu mangler.
Minimax koster kun Kr. 40,00 incl. 2 Fyldninger. Efter
 Ildebrande Fyldning gratis.
Minimax har siden Januar 1904 forhindret over 1800
 Ildebrande.

Førlang Prospekt A. eller Gratisforevisning af
MINIMAX

Eneforhandling for Danmark:

F. GUNSENHEIMER & Co.
 København K., Ny Østergade 7. Telefon 8518.

Metropoles

Skotøjs-
 Magasin.
 Saison-
 Nyheder.

Frederiksborggade 29.

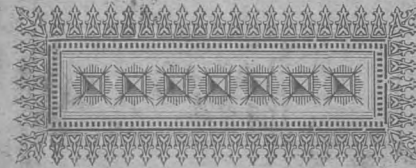
A. N. Springborgs Eftf.

kendte Uhrforretning
 i Grønnegade
 er i denne Uge flyttet til
Vesterbrogade 12.
 Største Udvalg til billige Priser.

Det er meget letforklarligt, at „Mesenborg“s Lokaler, Kr. Bernikowgade 3, altid er fulde af Købelystne. Sagen er den, at vort Udvalg er meget stort, vor Omsætning ligesaa og vor Avance kun ringe. Vi holder de lave Priser, fordi vi har skabt os den store Omsætning, og i Udlandet kan gøre det store og billige Indkøb. Derfor bliver man aldrig skuffet, naar man kommer i „Mesenborg“.

Forlov

elektrisk Motor & Udsalg. Ingen Filialer. — NB. Kun massive Ringe.
 14 Karat fra 7 Kr., 18 Karat 10 Kr. Ringe af simple Kvalitet føres ikke.
 Forretningen etableret 1880.

ADRESSE-AVISEN

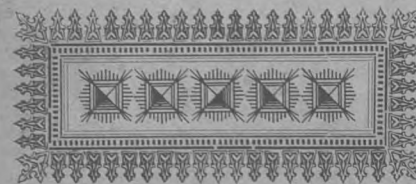
GL. TORV 10-12.
 TELEFONER:
 EKSPEDITION 54. - REDAKTION 4516

FRISINDET MORGENBLAD

Livlig Tekst med mange Illustrationer.
 ABONNEMENT:
 2 Kr. Kvartalet. (Provinsen 2,65).
 70 Ore pr. Maaned.

Kvartalsabonnenter gratis

forsikrede mod Død ved Ulykkestilfælde for
 300 Kr.

Kul Kokes

P. Christiansen & Søn
 Korsgade 37. Telefon 4897

Haarfarven Ydun
 (indregistr. & anerkendt).
 1 Krone Flasken.
 Eneudsalg
 Ohlenschlägersgade 3.

Cacao

ren og uforsølet, 4 Pd. for 5 Kroner.
P. C. Kochs Eftf.
 Sukkervarefabrik.
 Nytorv 3, København.

Rigdom kommer ikke af det, man fortjener, men af det, man sparer af sin Fortjeneste. De sparer fra 10-50 Øre paa hver Krone paa alt, hvad De køber i Varehuset „Mesenborg“, Kr. Bernikowgade 3.

Søger De Lejlighed,

henvend Dem først paa Kontoret, **Møllealle 19, Valby.** Telefon Valby 48.
 Elegant udstyrede 2-3-4 Værelses Lejligheder med og uden Pigekammer, Badeværelse osv. i et sundt og roligt Kvarter. Lejlighederne anvises hele Dagen.

Magasin du Nord **Største** **Magasin du Nord**
Manufakturvarelager
i Norden.
 En gros Forretning. En detail Forretning.
Dampvæverier, Gardin- og Møbelstoffabriker
 i Landskronegade ved Strandvejen.
Magasin du Nord Filialer og Udsalg **Magasin du Nord**
 i 90 af Landets Byer og i Malmø.

Carl F. Svendsens
 Skotøjsforretning
 (Grundlagt 1872).
 er nu Gl. Frederiksborgg. 12,
 forhen Købmagergade 64.

elsesringe. Københavns
 Specialforretning.
Th. Halgreen, Juveler,
 34 Gothersgade, lige for Regnegade.
 Fabrikation en gros ved
 elektrisk Motor & Udsalg. Ingen Filialer. — NB. Kun massive Ringe.
 14 Karat fra 7 Kr., 18 Karat 10 Kr. Ringe af simple Kvalitet føres ikke.
 Forretningen etableret 1880.

JOH. THORSEN
SWEET ORIGINAL
CYCLER
 Kristen Bernikowgade N° 3.
 TELEF. 5822

„Gensidig“ Tilfredshed mellem
 Køber og Sælger giver Fordel
 til begge Sider. Køb i Vare-
 huset „Mesenborg“, Kr. Berni-
 kowgade 3.

Isskabefabrikken
 „Valby“
 Isskabe i alle Størrelser fra
 Kr. 30 til Kr. 150 føres
 stædig paa Lager. Leve-
 vander til Landets største
 Bryggerier og Hospitaler.
 Prisfortegnelse paa For-
 langende.
 N. P. Pedersen, Gl. Jærn-
 banevej 25. Tlf. Valby 172.

Brødrene **Pahlmanns**
 Handelsakademi
 og Skrive-Institut.
Stormgade 6.

Til Foraars-Sæsonen anbefales
Crome & Goldschmidts Fabrikers
 anerkendte Kvaliteter i
Kjole-, Klæde- & Kostumestoffer,
 fabrikerede efter Udlandets Nyheder i betydelig bedre og dog prisbilligere Kvaliteter, der paa Grund af
særlig Behandling paa vore Fabrikker udmærker sig ved **enestaaende Holdbarhed & Udseende.**
 Varene sælges til **Fabrikernes Priser** fra
Crome & Goldschmidts Fabrikers Lager,
Østergade 54, Indgang i Porten.

Alle vil over, hvor Gærdet er lavest. Derfor køber alle, hvor Prisen er lavest, nemlig i Varehuset „Mesenborg“, Kr. Bernikowgade 3.

Borch-Petersen,
 Specialforretning for
Drengedragter,
 anbefaler:
**Sømands-, Norfolk-,
 Jakkedragter, Frakker,
 Stortrøjer.**
 Største Udvalg i **Huer** og
Straahatte.
 Frederiksborggade 31.

IMPORTBLADET
 udkommer 2 Gange maanedlig.
 „IMPORTBLADET“ bør læses af alle Forretningsfolk i alle Brancher, enhver Købmand, Grossist og Detaillist, vil altid, enten blandt Annoncerne eller i Teksten, finde et og andet, som har Interesse for hans Forretning.
 Gratis Prøvenummer udleveres ved Henvendelse til
 „Importbladet“s Kontor: Gl. Kongevej 1 D.
 København B.

BONA'S MARGARINE

er iblandet Smør.
 Alle Slags Tryksager udføres.
 Fineste Udførelse.
 Billige Priser.

Nordisk Annonce Bureau
 Nr. 593
 Købmagergade N° 38
 vis a vis Posthuset
 Annoncer ekspederes paa alle Blade i hele Verden.

Bluser og Strømper, Gardiner og Slips, Blyanter, Kokkenkar, Maatter og Nips, ingenting er os for smaalt eller stort, derfor Forretningen Lykke har gjort! Varehuset „Mesenborg“ Kr. Bernikowgade 3

Møbelsnedkeriet

Hestemøllestræde 8, 2. o. G.,
 (bag gl. Raaarhus),
Jul. Andersen & Co.,
 anbefales.
 Mærk
Gaden og Navnet.

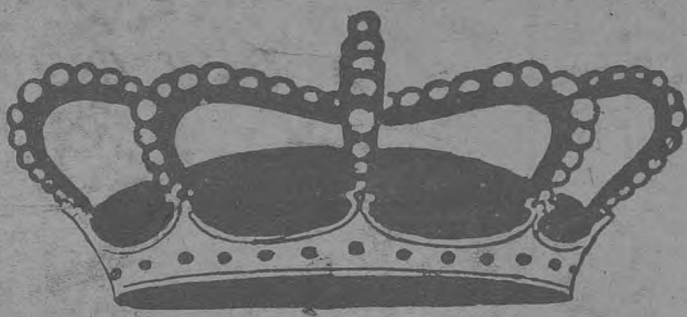
Specialitet:
 Spisestue og Sovekammer.
 Løvrigt alt til Boligers Monte-
 ring. Samlet Udstyr til 4 Værel-
 ser fra Kr. 1020.
 Komplette Spisestuer fra 185
 Kr. Sovekammer fra 166 Kr.
 Herreværelse fra 396 Kr. Daglig-
 stue fra 293 Kr.
 Talrige Anbefalinger fra tidligere
 Kunder.

Fineste Arbejde.
Stort Trælager.
Fikse Façon.
Billigste Priser.

Kendt og anerkendt af alle er
 Varehuset „Mesenborg“, Kr. Berni-
 kowgade 3.

Axelbus 2 B. **C. Th. Rom & Co.**
 København.
 Værktøj for alle Haandværk, Land-
 brugsmaskiner, Haveredskaber i største
 Udvalg. Brugte Pløneklippere sibes paa
 amerikanske Maskiner.
 Havestakittet „IDEAL“.
 Illustreret Prislister gratis.

Gennem to Aarhundreder.

København's Adressecomplottir

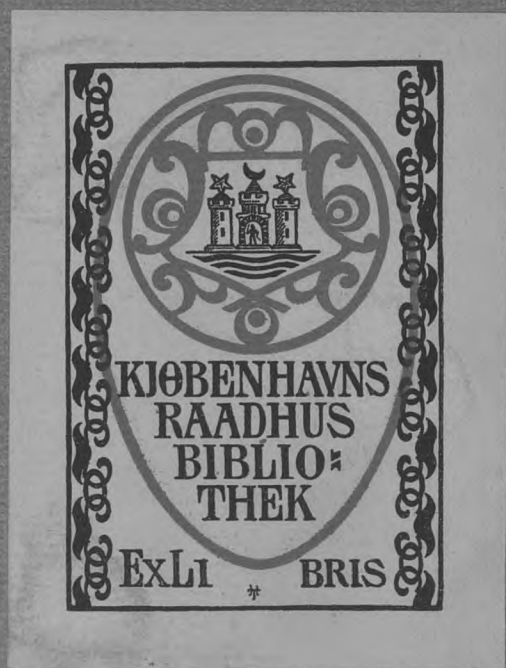

1706

1906

UDGIVET AF ADRESSEAVISEN.

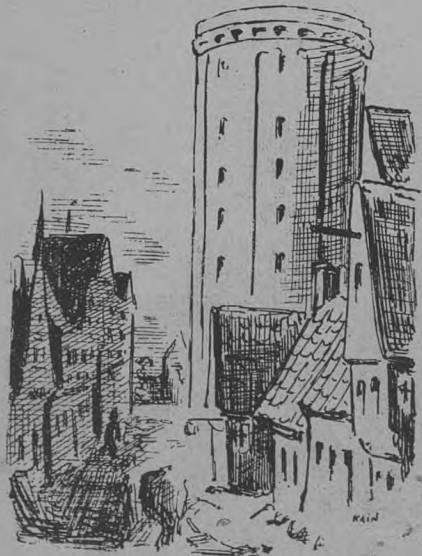
Handwritten text at the top left corner.

Handwritten notes below the stamp:
Vol
03.01.1916
Ge

Sor den, der ser tilbage gennem de to Aarhundreder, Adresse-Avisen har eksisteret, frembyder der sig et forvirrende Billede af Gammelt og Nyt, af Middelalderligt og Moderne i kaotisk Blanding, som det kan falde vanskeligt at bedømme paa rette Maade. Den Menneskealder, der ligger omkring Aaret 1700, er uomtvistelig en af de betydningsfuldste Brydningsperioder i vor Historie, thi i den begyndte Nutiden at hæve sig op af Middelalderens Mørke. Paa næsten alle Omraader skød der Spirer frem, som to Aarhundreder senere skulde være vokset op til livskraftige, stærke Stammer; og som den betydningsfuldste af dem alle tør man sikkert nævne det nyoprettede Adresse-Cantor, Grundlaget for den danske Dagspresse.

Fra det gamle København. I.

Skal man i Korthed gøre Rede for Forskellen mellem København i 1706 og København i 1906, maa man selvfølgelig i første Række pege paa den enorme Vækst i Udstrækning og i Indbyggerantal. Tilvæksten af bebygget Areal — all hvad der ligger udenfor de gamle Volde — er i Virkeligheden forbausende, og Indbyggerantallet

er steget fra ca. 65,000 til ca. en halv Million.

Men endnu betydeligere er den Forandring, der er sket med Byens og Bylivets Karakter. I Hovedsagen vil man træffe det Rette ved at sige, at det officielle København, som repræsenteres af Slotte, Kirker og andre offentlige Bygninger, i det væsentlige er uforandret, medens hele det borgerlige København, det, der repræsenteres af Gaderne og af Borgernes Huse, er helt forvandlet.

Enhver Dansk, som overhovedet kan læse, er mere fortrolig med Tidsaanden i Begyndelsen af det attende Aarhundrede end i nogen anden Periode. Han kender den fra Holberg. Men helt korrekt kan det Indtryk dog ikke være, som man modtager ved at læse Holbergs Komedier. Dels oversaa han, der var hidet i Tidens Vaner, meget, som vi nu finder aparte; og dels havde han Tidens Ulæmpen saa tæt inde paa Livet, at han maatte reagere voldsommere mod dem, end en historisk Betragter kan gaa med til. For blot at nævne et enkelt Eksempel betragter Holberg Gadelaget mellem Studenter og Soldater i „Jacob von Thybo“ som udelukkende komisk, og en moderne Læser vil gøre det samme, hvis han ikke kender noget nærmere til Tiden. Hvis man derimod ved, hvorledes Gadelivet artede sig paa Holberg Tid, vil man læse om Kampen med en helt anden Følelse.

Sikkerheden paa Gaderne lod den Gang meget tilbage at ønske. De forskellige Klasser, Stænder og Laug var ikke alene formelt skarpt skilt fra hinanden, men nærede ogsaa et ubegribeligt indbyrdes Fjendskab. Derfor fandt der til Stadighed Kampe Sted paa Gaderne, ikke blot mellem Mand og Mand, men ogsaa mellem store

Skarer. Studenter, Haandværkere og Lakajer, Kvinder og Drengene — alle sloges. Og det ikke med Næverne alene, thi næsten alle bar Kaarde, og brugte den uden Betænkning. Det maatte forbydes Murersvendene at gaa rundt med

Fra det gamle København. II.

deres Hamre, fordi de altid viste Tilbøjelighed til at slaa sagesløse Folk med dem.

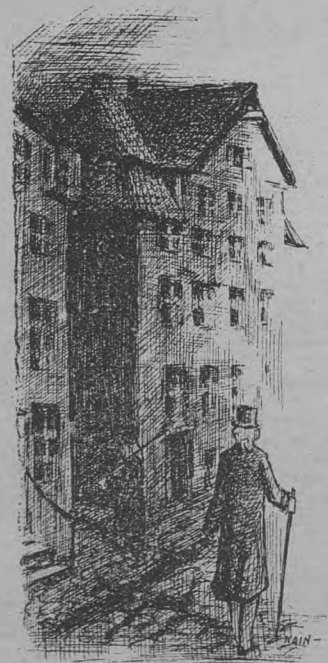
Naar det var saaledes om Dagen, kan man tænke sig, hvorledes det maatte være om Natten. Overfald, Røveri og Drab fandt Sted hveranden Nat. Enhver man mødte ude efter Mørkets Frembrud, var enten en Forbryder, en drukken Person — eller en meget fornem Mand. Selv Kong Christian den Femte kunde undertiden more sig med om Natten at fare Byen rundt og slaa Ruder ud — dog kun i Adelsmænds Huse.

Gaderne var saa daarlige, som vi nu næppe kan tænke os det. De var urenlige, daarligt vedligeholdte, snævre, krumme. Kun i de færreste var det muligt at køre med Vogne, og i mange kunde man ikke komme frem med en Hjulbør, fordi de var saa snævre, at Genboerne kunde række hinanden Haanden fra deres Vinduer. Ude

ved Voldene, hvor Fattigfolk boede, fik Renovationen Lov til at ligge saa længe, at man efter Regnvejr kunde vade i Pløre til over Knæene. —

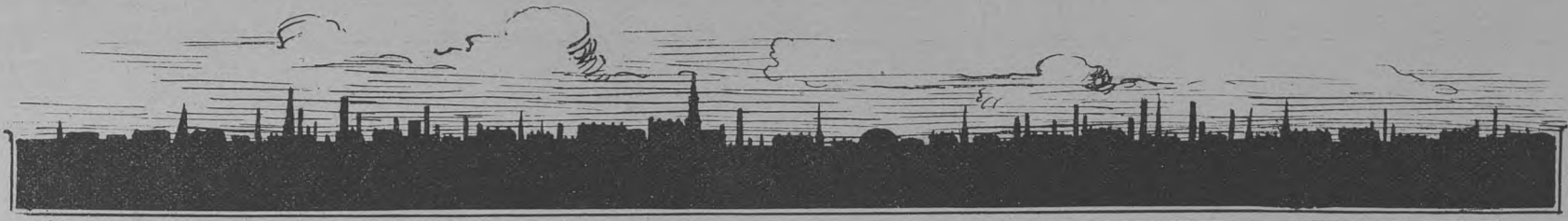
I Slutningen af det syttende Aarhundrede havde en Kommission, hvis Leder var „den kongelige Matematikus“ Ole Rømer, Opdageren af Lysets Hastighed, reguleret en stor Del af den indre By, forlængt og udvidet mange Gader, jævnet Brolægningen og anlagt Rendestene, men først ved den store Ildebrand 1728 blev det muligt at gennemføre en rationel Ombygning.

Ved denne store Brand (der har faaet den historiske Betegnelse „den fyrgterlige“) ødelagdes to Femtedele af Byen, ialt 1670 Huse. Af de udførlige Beskrivelser over den faar man et godt Billede af Forholdet mellem den civile og den militære Del af Befolkningen. Byens Kommandant gik rundt og pryglede Borgerne, saa disse op-

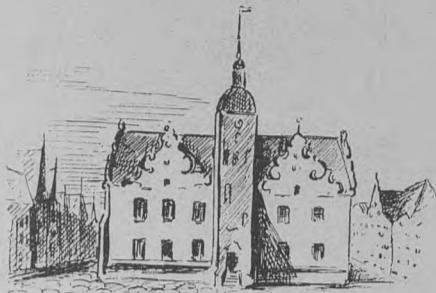
Fra det gamle København. III.

gav Slukningsarbejdet og gik hjem, og Holmens Chef kommanderede Matroserne bort, naar disse vilde gøre sig nyttige. Først da en stor Del af Byen var brændt, tog Mili-

tæret kraftigt fal, og det dykkedes da hurtigt at begrænse Ilden.

I en af Ildebrandsbeskrivelserne nævnes det, at Byen havde „en Garnison af 8,000 Mand, 4,000 Matroser og et Borgerskab paa 3,000 Mennesker“. Dette Forhold mel-

Raadhuset paa Gl. Torv.

lem Befolkningsklasserne virkede ganske ødelæggende paa Næringslivet. Ifølge sine Privilegier skulde København være en fri Rigsstad, der var fritaget for Indkvartering, men hertil toges der intet Hensyn. Tværtimod begunstigede Regeringen Soldaterne ved at give dem Lov til at drive Haandværk, hvilket var til stor Skade for Borgerne, der tyngedes af Laugsvæsenets Baand og yderligere maatte konkurrere med de langt dygtigere, indvandrede Tyskere.

Heller ikke Handelen var videre betydelig. Enkelt større Kompagnier drev oversøisk Import, men den daglige Handel i Byen var lidet tilfredsstillende. Og dog kan man gaa ud fra, at Befolkningen ikke har vendt Dalerne, inden den gav dem ud, thi man var i den

Det nuværende Raadhus.

Tid særdeles livslysten og letsindig. Ved enhver tænkelig Lejlighed

festedes der saa umaadeligt, at Regeringen tilsidst maatte gribe ind og f. Eks. fastsætte, med hvor megen Pomp enhver Stand maatte begrave sine Døde. Bedre end ved alt andet belyses Forholdene ved den Kendsgerning, at der i 1723 var 104 Bryggerier i Staden.

Til Mad og Drikke var der Penge, men heller ikke til stort mere. Nogen Foretagsomhed synes der ikke at have været blandt Borgerne. Naar Tiderne var saa sløje,

nogen kulturel Væsensforskel paa den Gang og nu.

Versene lyder saaledes:

Før Bladene slutes og Aaret gaaer bort,
Maee Aargangens Indhold her findes.
Den bliver i Aar, som i Fjor, ikkun kort;
Da Læserne samme vil mindes.
Det Vers, som til Nytaar fik allerførst Sted,
Vi nævner, men ikke udvikler.
Lad andre det gjøre, som det kommer ved;
Vi melder kun vores Artikler.
Adskilligt Nyt, naar og hvorledes passert;
Naar Skibe har ind- og udgaaet;
Hvo prædiket haver; naar er disputert;
Og Hvo, der har Præmier faaet.

Sidste Christiansborg-Slotsbrand
Branden set fra Kanalen

tilskrev de det ikke deres egne Fejl, men slige overnaturlige Aarsager som at der var født en Kalv med to Hoveder eller at der var set en Havfrue i Øresund. Uvidenheden og Overtroen var nemlig endnu raadende paa det aandelige Liv; Omraade; og i Betragtning heraf har man næppe haft nogen generende Følelse af det barbariske og uværdige ved Retsplejen med dens Tørtur, Gældsængsel og Gabestok.

— Saaledes var Livet og Aanden i København, da Adresse-Contoret oprettedes. Men allerede i Midten af Aarhundredet var Tidsaanden en ganske anden, en langt mere moderne. Man behøver blot at læse følgende Brudstykke af en versificeret Indholdsfortegnelse for Adresse-Avisen fra 1762, for at faa en Følelse af, at der ikke findes

De Døde; de Fødde og Viiede Par;
De ved Hospitalet passerte;
Hvad Forraad paa Korn i Staden her var;
Hvad Kirke man i musicerte.
Hvad Taxter paa et eller andet er sæt;
Vacancer; Søeskade; Forordning;
Behandlede Sager til Høyeste Ret;
Placater; Tabeller; Befordring.
Kunst-Kammeret, samt om hvad der er udi,
Hvoraf det skal følge som rester.
Om Gadernes Antal med vedsatte Navn;
Om Dragøers Lodsvæsnings Fastsetning;
Hver Kirkes Beskrivelse i Kiøbenhavn;
Stads-Hauptmandens Embeds Forretning.
Om Væglere; Brandvæsen; Militair Vagt;
Som Staden gjør sikker for Vaade.
Hvad Frihed hver Borger er bleven tillagt
Af mildest høyt Kongelig Naade.
Hvor mange Indbyggere Danmark har;
Hvor mange omtrent her i Staden;
Hvad Militair Væsen i fornum Tid var;
Om Brønde; om Løgter paa Gaden.
En Engelsk Søe-Polis, verteret i Dansk;
En Dito her fra Compagniet;
En Ode til Kongens Geburtsdag paa
Fransk;
Beskrivning om Bogholderiet.
Om Forsynet; Qvæg-Sygen; og om en Øe;
En underlig Fiskes Beteigning;

Provst Lyders forskriver adskillig Slags Frø;

Sandmørs Fiskeries Bereigning.
En Skiere-Maskine; en artig Proces;
Om Lykken; Betragtning blant Graver;
Om Klæver, som giver fortræffeligt Græs;
Om skadelige Orme i Haver.
Projekter, om Lumper til Danmarks Papier;
Om en, som vil hænges for Penge;
Seyladsens Opfindelse; Pas paa Algier;
Om indhegnet Marker og Enge.

Det gamle Christiansborg.

En sær Character, som paa en Atheist;
Hvad Loven om Vexler befaler;
En nyttig Opgave gjort af en Jurist;
Hvad man for Protester betaler.
Raad gives for Nægler, som voxer i Trær;
Kræft; Qvæg-Syge; Utøy i Vægge;
Anviisning, hvorledes man best planter
Trær;
Naar Silke-Orm Ægget vil lægge.
En Bygning man funden har under en
Høj;
Man har en Comet observeret;
En Mand som vil flyve, men om han og
fløy,
Blev ikke endnu confirmeret.
I Sielland sees Forslag til kortere Vey;
Om Maltet ved Steenkul kand tøres;
Endeel mener Ja, og en Del mener Ney.
En Sag, som endnu skal afgjøres.
Hr. Kiølds lille Ane; forunderlig gift;
I Altona døbes en Jøde;
I Hamborg af Bølden opbrændes et Skrift;
Endeel her og udenlands Døde.
Dyr udaf et Menneskes Legeme kom;
I Madrit skal Hunde afskaffes;
Allarm er fornummet i Jorden i Rom;
Rebeller ved Banqven skal straffes.

KORT OVER KØBENHAVN VEJ MIDTEN AF DET 17 AARHUNDEDE

- 1 ROSENBOURG
- 2 FRUE KIRKE
- 3 RAADHUS
- 4 S. NIKOLAI KIRKE
- 5 HELLEGAARD KIRKE
- 6 HOLMENS KIRKE
- 7 SLOTTET
- 8 BAG SLOTTET

- = VAND
- = VOLDE
- = INDREBY
- = SØERNE

Af Adresse-Avisens Historie.

Adresse-Contorets Historie falder i mangt og meget sammen med Københavns Historie. Det lyder stort, men det er dog sandt, naar man siger, at vor By først blev en Storstad, da Adresse-Contoret oprettedes, og at dette i en meget lang Aarrække var omtrent den eneste Faktor, som samlede og udviklede det borgerlige Element, der hidtil havde levet fuldstændigt i Skyggen af Hoffet og Universitetet.

Det, der præger en moderne Storby, er de upersonlige Institutioner og den offentlige Samfærdsel, den trafikmæssige saavel som den aandelige. I den lille Residens-, Garnisons- og Universitetsby knyttes Borgerne ikke til hinanden af stort flere Baand end de rent personlige. Skulde Byen blive til noget mere, skulde den have et eget kommunalt Liv og træde i Forbindelse med Omverdenen som et selvstændigt, borgerligt Virksomhedscentrum, maatte der skabes en Række fælles Institutioner, som kunde muliggøre Samliv og Samvirken mellem alle Borgerne uden personlig Forbindelse.

Alt dette Fælles, de første Spirer til Storstadslivet i København, var til en Begyndelse samlet i Adresse-Contoret. Ordlyden af det Privilegium, som den 6. Marts 1706 udstedtes for Contoret, viser klart nok, at der ved dets Grundlæggelse var tænkt paa noget vidt omfattende. Bladvirksomheden nævnes kun i anden Række, og andet kunde heller ikke godt være Tilfældet. Dels var Aviser, der tog Sigte paa det daglige Livs Handel og Vandel, noget hidtil ukendt her i Landet, og dels var København endnu ikke stor nok til, at denne Gren af Virksomheden straks kunde blive en indbringende Forretning. Større øjeblikkelig Trang var der til korporlige Samfærdelses-

midler, til en offentlig Gadetrafik, og herpaa blev der ogsaa først og fremmest taget Sigte i Privilegiet.

Dette blev udstedt af Kong Frederik den Fjerde til Kammerjunker og Køgemester, senere Geheime-Conferensraad Jacob Frantz von der Osten, og berettigede ham og hans Arvinger med Consorter eller deres Befuldmægtigede til *aleene* i København at indføre, anrette og holde Portechaisers, under 100 Rdl. Straf for hver, der gjorde ham eller dem Indgreb derudi . . . saa have vi og Allernaadigst bevilget, at den Person, som vor Kammerjunker dertil sætter, maa have det Privilegium, hos sig at holde et saa kaldet *Adresse-Contoir*." Desuden maatte der trykkes og opslaaes Plakater.

Privilegiet paa at holde Portechaisers bevarede kun sin Værdi en lille Menneskealder. Da Lænkerne om Slottet, der hidtil havde tvunget Stands- og Rangspersoner til at lade sig bære, blev borttagne, blev det snart almindeligt at køre med Hest og Vogn.

Heller ikke Avisprivilegiet var til en Begyndelse meget værd, thi enhver Nedgang i Byens Velstand maatte virke skæbnesvangert paa det unge Foretagende. Contoret aabnedes første Gang kort efter Privilegiets Udstedelse (antagelig midt i April Maaned 1706) med den senere Landstingshører i Ringsted Hans Knud Sylling, som Redaktør eller Fuldmægtig, men allerede 1711 maatte det lukkes paa Grund af Pest og Krig. Foruden de Plakater med Avertissementer, som opsloges paa Gadehjørnerne, omdeltes der 73 Eksemplarer til Abonnenter.

En halv Snæs Aar efter var Contoret atter i Virksomhed under M. Tidemands Ledelse. Dets Meddelelser havde nu ikke mere Plakat-

form, men udsendtes som en fire-sidel Avis under Titlen "*Adres- og Notifications-Relation*". I 1726 udvidedes det betydeligt og henflyttedes til Hof-Apotekets Gaard paa Købmagergade. Det holdtes aabent fra Kl. 6 Morgen til Kl. 8 Aften om Sommeren og fra 8 Morgen til 6 Aften om Vinteren, og hver Mandag udsendtes der regelmæssigt et Nummer.

Til Oplysning om Virksomhedens Karakter gengiver vi Slutningen af en Konfirmation paa Privilegiet, som Christian den Sjette udstedte i 1740. Den lyder saaledes:

... . . . Og saasom en dygtig Skriver eller Bogholder gjøres fornøden, til at have Inspection over de Personer, som Chaiserne drage, saa haver Vi ydermere Allernaadigst bevilget, at den Person, som afgangne Geheime-Raad von der Ostens Sønner dertil sætte, maae have det Privilegium, at enhver, som ingen Hosbond eller Tieneste haver, eller og de som andet Herskab og Employ ville søge, det være sig Kammer-tiener, Haandskriver, Præceptor, Laquay, Kudsk, Rideknegt, eller hvad andet

det eller uden Riget, med Caret eller Chaisser og Forspand, sig hos ham paa det saa kaldede Adresse-Contoir angiver, og uden Tvang, efter eget Behag, for noget billigt lader tegne, da de, som noget deraf kunde have fornøden, saadant hos samme

Gadeparti med Adressekontorets Skilt, den store Stjerne.

Bogholder kan opspørge og faae det at vide, paa hvad Sted deslige er at bekomme, hvorfor bemeldte Bogholder paa en beleilig Plads udi København skal logere, og sig af et Skildt eller Tegn betiene, som sig fra alle andre distinguerer, paa det han ved Nat og Dag desto snarere og lettere kan være at opspørge og finde, og tillade Vi Allernaadigst, at Vort Chiffre derover, ligesom paa alle Gade-Løgterne, maa sættes, og at samme Tegn skal være en stor huul Glas-Stjerne, som hver Nat skal illumineres, og ellers det Navn af den Store Stjerne føre. I det øvrige maa ovenbemeldte afgangne Geheime-Raad von der Ostens Sønner derom Placater lade trykke og paa behørig Steder til enhver Efferetning anslaae; Forbydendes alle og enhver herimod efter som foreskrevet staaer at hindre, eller udi nogen Maade Forfang at gjøre under Vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Friderichsberg den 5te Februarii Anno 1740.

Under Vor Kongelig Haand og Signete.

Christian R."

En Portechaise.

Navn det maatte have, desligeste, naar nogen have Heste eller noget rart at sælge, eller og, om nogen vilde gjøre Compagnie, og reyse et Stykke Vey enten her i Lan-

1759. No. 53.

**Københavns
Kongel. Allernaadigst bevilgede**

Adresse-Contoirs Efterretninger.

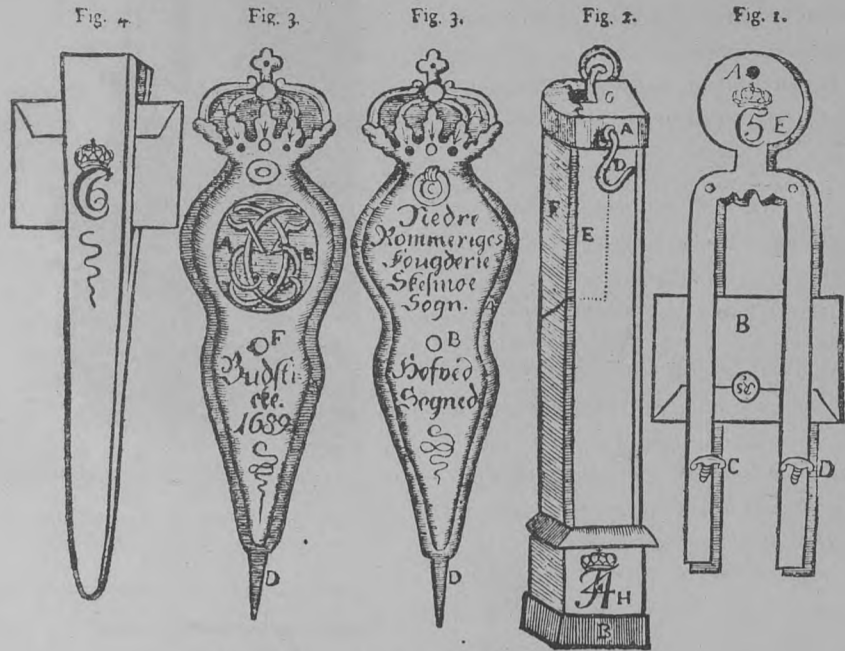
Fredagen den 14 December.

I.
Slutning af Hans Hæderlighedets Gr. Cra-
mers Afhandling: Om Kopperne og sam-
mes Inoculation.
Nagesaa let er det at bevise, at Inoculationen er il-
le Synd i henseende til vort Forhold mod Gud.
Der den søndag i henseende til ham: Saa maatte den
for nærmere de Pligter, som vi ere, det høieste Væsen
skyldige. Man maatte lunde bevise, at sammes Brug
for nærmere Kierlighed, Verbdighed, Salsommeligh-
hed og Tillid eller Fortroilighed til ham, samt he-
gvelse og Underkastelse under hans Vilje. Disse væ-
sentlige Pligters Jagttagelse imod ham land stierlig
her blive efterladte og forkomne, lige saa vel som ved
alle andre gaddommelige Belgiermængers Brug. Man
er viselig forbunden til, ved Inoculationens, særret
nødtigt og vberat Middel til vort Livs Bedligheds-
forlængelse, at admireere Guds Bistdom og Gud-
hed, som Tid efter anden for Vemmelens lades op-
daae ilre og nyttige Midler mod nærværende eller fo-
rslæende og uforsigtighedslyg: Livs Farer. Man er

ogsaa forbunden til, naar man engang er bleven over-
bevist om Inoculationens Rette, at betragte samme
som en Belgiering, prise Gud for samme, ikke br-
ge den uden Tillid til ham, og uden en villig Hengig-
venhed i hans alle Dings Regiering, og selgelig ogsaa
hans Bestyrelse i henseende til et loffeligt eller uueligt
uloffeligt Udfoid. Hoo der forkommer disse Skyldig-
heder, han lyder: men ikke ved Inoculationens
Brug, men alleve ved de Pligters Efterladelse, hvil-
ke han her lige saa vel som ved andre Foretagender
skulde iagttage. Gud har befalet os, ikke at styre
vort eller andre Væseners Liv i nogen modvillig og
vis Farer. Der Lov, ikke at slaae ihjel, blime ved
de sunlige Koppers Meddelelse saa lidet for nærmere,
at man meget mere sandt betragte samme som et Mid-
del til denne Livs Opfyldelse: thi disse Kopper ere il-
ke mere døende, end andre Lægedoms Midler eller
Præparativer, hvis Brug er i de fleste Tilfælde og
Omstændigheder gavnligt, men ubereidende dødeligt,
ofte ogsaa forbunden med væsentlig omvendt: ikke
aldeles uforsigtig Farer, og dog alligevel er tilladt.
G 44

1762. **No. 64.**
Kjøbenh. allene Adresse-Cont.
 for Danmark udgives her i med
 Fredagen **K. privilegerede Efterretninger. og Norge. Staden og sendes Posten.**
 den 27 Aug.

Norske Budstikere.

Illustreret Forside fra 1762.

En stor Del af Æren for Opsvinget efter Pest- og Krigsperioden tilkommer Bogtrykkeren *Joachim Wielandt*. I de Dage var Bogtrykkerne ikke blot Haandværkere, men tog ogsaa aktivt Del i det litterære Arbejde som Bladstiftere. For at skabe Arbejde i deres Fag var de nødt til efter bedste Evne at begunstige Tidens Tilbøjelighed for Flyveblade og Tidsskrifter. Før Adresse-Contorets Oprettelse var der udkommen et ikke ringe Antal saadanne periodiske Skrifter, der med nogen Ret kunde kaldes Aviser — saaledes *Anders Bordings* versificerede "Danske Mercurius" og *Daniel Paullis* Aviser — men alle disse var helt overvejende mere historisk-litterære end egentlig journalistiske. De savnede de for et moderne Blad mest karakteristiske Elementer — det lokale, det helt aktuelle og det fremadskuende.

De Ugeblade, som udsendtes af foretagsomme Bogtrykkere, var i og for sig mindre-lødige end de ovennævnte, men til Gengæld en Del mere praktiske. Da det for dem kun gjaldt om at faa noget at bestille, brød de sig ikke synderligt om sine, æstetiske Arbejder, men tog ofte det første det bedste, der laa for i det daglige Liv — de aktuelle journalistiske Emner, *Wielandt* har saaledes Æren af først at have bragt regelmæssige Handelsefterretninger, og uden hans praktiske Sans var Adresse-Contoret næppe bleven genoprettet.

Ved den store Ildebrand 1728 standsedes Adresse-Contorets Virksomhed for anden Gang, men i 1749, da Byen atter havde vokset sig kraftig, genaabnedes det paa Hjørnet af Kompagni- og Knabrostræde. Det lededes da af Procurator *Niels Holm*, der var en meget energisk Mand, men efter hans tidlige Død stod Foretagendet atter stille, indtil den ualmindelig dygtige Agent *Hans Holck* fik Haand i Hanke med det.

Denne Mand var en af de værdigste Repræsentanter for sin Tid. Han havde samme Betydning for Byen, som den store, moderne Re-

formator *Grev Struensee* havde for Staten. De maatte begge kæmpe med gamle Fordomme og med Trægheden hos de mange brave og værdige Jeronimuser, som fyldte Byen, og begge var de Genstand for megen Miskendelse. *Struensees* kortvarige Regimente er paa en Gang en af de mest straalende og en af de mest tragiske Episoder i Danmarks Historie. Han var en beundringsværdig Repræsentant for det selvbevidste, fordomsfri og intelligente Borgersind, en uforfærdet

Kjøbenhavns politiske Veyviser

for

1770.

Første Aargang.

Udgivet fra Adresse-Contoret og faaes der for 1 Mark.

Kjøbenhavn.

Erypt hos *Paul Herman Hæde*.

Titelblad af den første Veyviser.

Talsmand for Menneskerettighederne, der ganske manglede Respekt for den i den sindssyge *Christian den Sjette* personificerede Enevoldsmagt af Guds Naade. Til hemmelig Glæde for den jævne Befolkning satte han Kongen under Opsigt af Enevold *Brandt*, tilføjede sig som Geheimekabinetminister den absolute Magt og vandt den unge, smukke Dronning, *Karoline Mathildes* Kærlighed.

I mindre end et Aar lykkedes det *Struensee* at modernisere det danske Statsliv. Han reformerede Finanserne og begrænsede Hoffets

Pengeforbrug. Han gjorde Højesteret uafhængig og oprettede Hof- og Stadsretten. Han afskedigede de uduelige Embedsmænd, afskaffede Protektionssystemet, begunstigede Frihandelen, gav Trykkefrihed, sørgede for, at Individets frie Ret respekteredes o. m. a. Ved alle disse Reformers brød han gamle Skranke, som selv den argeste Reaktion ikke var i Stand til at genoprejse, naar de først en Gang var omstyrkede. Efter hans Tid var der Albuenum for Borgere som *Hans Holck* til at arbejde.

Reaktionen kom hurtigt. Enkedronning *Juliane Marie* frygtede for, at han skulde lægge et mandligt Gøgeæg i den kongelige Rede, saa hendes Søn (senere *Frederik den Sjette*) blev skubbet bort fra Tronen. Derfor forenede hun sig med *Guldberg* og andre Prægrundtvigianere, der hadede *Struensee* for hans europæisk store Frisind, samt med nogle Officerer, der følte sig foruroiget over Borgerlighedens Magt. *Struensee* og *Brandt* blev arresteret og henrettet, og den unge Dronning blev sendt til Celle.

Et mere udpræget borgerligt Sidestykke til *Grev Struensee* var som nævnt *Adresse-Contorets* store Fornyer, Agent *Hans Holck*.

Hans Holck blev født i Nyborg den 12. Marts 1726. Hans Opdragelse var jævn og tarvelig, og sit med Tiden store Fond af Kundskaber maatte han erhverve sig paa egen Haand. Sin første Ungdom levede han som Købmandslærling og Kræmmersvend dels i Flensborg og dels i København, hvor han i sit 28de Aar aabnede en egen Forretning. Efter kort Tids Forløb indgik han Kompagniskab med en Mand ved Navn *Andersen*, som skulde tage sig af Forretningens daglige Gang, medens han selv ofrede sin Tid paa de store Foretagender, som han efterhaanden skabte.

Den enestaaende, næsten ufatteligt mangeartede Virksomhed, *Holck* udfoldede, findes registreret i en Liste, som *P. v. Westen* aftrykker i sin Bog "Adresse-Contoirers Natur, Oprindelse og Rettigheder" (Odense 1780), og som det vel er Umagen værd at gennemlæse.

Han skriver:

"Som det er Hr. Agent *Holck* man har at takke for største Deelen af disse Efterretninger, som dette Skrift indeholder: saa er det intet meere, end min skyldige Taknemmeligheds Pligt, at oprette ham et lidet Æreminde, ved at anføre de mange, til Publicums Fornøjelse og Nytte sigtende Indretninger og Skrifter, som han er Ophaver, eller dog Tilskynder og Befordrer til.

Hans Hovedværk er det Kjøbenhavnske Adresse-Contoir, som han haver oplaget af Støvet, og som ved hans Flid og Vittighed er sat i en, efter sin Maade, saa blomstrende og frugtbringende Stand, at faa nyere Indretninger kan i den Henseende sættes ved Siden deraf. Hans næste Værk er *Spisnings-Cassen*, og *Syge-Cassen* i Kjøbenhavn, hvorved han er bleven en Vederqvæger og Forsørger for utallige Fattige og Trængende; hvilke Indretninger særdeles vidne om hans almindelige Velvillighed og

Memmeskekierlighed, og just ved at være saa talende Beviser derpaa have opvakt hos andre den Godgjørenheds Lyst og Villie, hvorved de have fundet den Fremgang og Understøttelse, som man neppe skulle forud have kundet forestille sig. — Fra ham haver ogsaa de 12 Friskoler i Kjøbenhavn haft deres første Oprindelse; Stiftelser, som, naar de maa nyde en halv saa varig Bestandighed, som de ere af en udmærket og udbredt Nytte, ville blive for Ophavsmanden de værdigste Æreminder. — Desforuden haver han været Ophavsmand til den norske agende Post, de ugentlige Auctioner, Handels-Boutiquen, Expeditions-Contoiret, Helsingørs agende Post. — Han haver ogsaa været beskæftiget med at bringe det Kongelige Stats-Lotterie i Drift og ligesaa Tal-Lotteriet; haver foranlediget det typographiske Selskab, og Nummere paa Huusene

A gnard (Peter) Konferensraad, Assessor i Cancellie Collegio, Deputeret i det danske Cancellie, Tilførbordet i Directionen for Vepshuset og Missions Collegium.	Kjøbenhavn.
Anden Klasse	Kjøbenhavn.
Angelsen (Jacob Christ.) Agent.	Kjøbenhavn.
6te Klasse	Kjøbenhavn.
Angelsen (Sören) Cancellie Secretair og Cancellist i Generalitets og Commissariats Collegio.	Kjøbenhavn.
9de Klasse	Kjøbenhavn.
Anmodt (Ole von) Capitain ved det Sydneyske Infanterie Regiment	Kjøbenhavn.
6te Klasse	Kjøbenhavn.
Anmodt (Jörgen Frid. von) Major og Vogtmester-Lieutenant ved Frederichsøes Fæstning	Frederichshald.
5te Klasse	Frederichshald.
Anmodt (Ole Christian von) Capitain ved Landværnet	Kjøbenhavn.
6te Klasse	Kjøbenhavn.
Aarestrup (Franz) Krigsraad, Kryds- og Ober-Soldat	Kjøbenhavn.
7de Klasse	Kjøbenhavn.
Aarøe (Johannes) Capitain i Vestindien.	Kjøbenhavn.
6te Klasse	Kjøbenhavn.

Første Side af Adressekontorets Statskalender.

og Gaardene i Kjøbenhavn; haver været Medhjælper til Land-Huus holdnings-Selskabets Oprettelse; og haver ogsaa haft at gøre med Indretningen af det Christiansøske Fiske-Interessentskab, et Blyant-Interessentskab i Norge, og et Kongeligt Gnav-Spil, hvortil han udfærdigede Planen, og hvorpaa Kongl. Privilegium blev erholdt, men som ikke kom til Iværksættelse. — Af Bøger og Skrifter haver han deels foranlediget og udgivet, og deels selv forfærdiget: den kritiske Journal, kritiske Tilskuer, ugentlige Tillæg, Skiald-Tidenden, Poetisk Novellist, Kjøbenhavns Præsters Dispositioner, Bibliothek for nyttige Skribentere, den Danske Proteus, juridisk, medicinsk og oconomisk Tidende, Fruentimmer- og Mandfolke-Tidende, Handels- og Stats Speilene, Kjøbenhavns Stats-Magaziner, Stats-Journalen, Litteraturens Paketbaad, politisk Veyviser, politisk Lommebøger, Aften-Posten, Avis for Born, Avis for Bønder, Søndags-Bladene, Provincial-Lexicon, Tanke-Skrin, Gade-Veyviser, Steffen i Viinfadet, Svend Tomling, Kjøbenhavns Beskrivelse, Kong Christian den 7des Reyse. Lexicon for Fremmede, Dag-Klokkerne, politisk Huustavle, den kloge Mands Haandbog, Formularer til Contracter etc., det Kongl. Kunstkammers Beskrivelse i Kjøbenhavn, Titulatur-Bøgerne, Capitets-Taxterne etc., Lomme-Bø-

1772. 14. Aargang. No. 70 Kongelig allene privilegerede Adresse-Contours Med Posten forsendende Eftterretninger. Fredagen den 1ste May.

Med diesem Blat folgt keine Disposition von Doct. Münters Predigt, die aber nebst denen bischof Schow schendend nächstens nachgeliefert werden soll.

Eftterretning om Struense og Brandes Hæmsættelse den 28de April. (Udførelse end i No. 68 blev indført.)

gerne for Børn, Breves Taxter, Reise-Veiviser i Danmark, Norsk Rejse-Vejviser, Husvalselser-Apotheket, Morgen- og Aften-Psalmer, Trøste-Skatkiste, Sorg og Glæde, Historier, Fortellinger, Kiøbenhavn's Moder, Kiøbstædernes Beskrivelser etc., Haandbog til Danskers Retskrivning, med videre meere.

Holcks Hovedvirksomhed var dog Adresse-Contoret og dets Aviser. I det første Aar gik det kun langsomt fremad, og Aaret sluttede med et Underskud paa 80 Rdlr., men allerede i det andet Aar kunde Andersen og Holck købe en Ejendom paa Købmagergade (lige overfor Silkegade) og flytte her hen med Aviskontoret og Kramboden, der hidtil havde ligget i Grønnegade.

Da Holck var naaet saa vidt, sørgede han for at sætte sig fast i Sadlen, for at ikke andre skulde komme til at nyde Frugterne af hans Arbejde. Han tilbød de tre Brødre von der Osten 1000 Rigsdaler for Privilegiet — der stadigt lød paa Portechaiser —, men fik det for 900. Herefter blev der lagt fuld Kraft i Arbejdet, saa det i 1771 blev nødvendigt at anlægge et eget Trykkeri til Brug for Adresse-Avisen og de mange andre Holckske Bladforetagender.

En meget stor Del af de ovenfor nævnte Holckske Skrifter var gratis Tillæg til Adresse-Avisen. Som Prøve aftrykker vi et Par Artikler af "Kongelig Allernaadigst privilegerede Danske Maanedlige Skiald-Tidender", der ikke indeholdt Poesi, men aktuel Politik:

Tyrkiet.

(Januar 1762).

Sullanen glæder sig i Haabet, snart at favne En nyfødt Printz, som han har hidtil maattet savne. Slaaer dette Haab ham Feyl: saa maa han trøste sig, At førend han er død blir ey om Kronen Krig.

De Danteske Kræve blev forte til det sædvanlige Retter ad uden for Bøder Part, hvor den murede Gulve laart, Kroppene blev laade paa Stælle, og deres Hovter og Hænder satte paa Stæne, soledes at hver Stage med Haand og Hoved stæret midt mellem de tre Stæller, hvorpaa de oppe er laet.

Distichen.

Pavem, Cræpe, solo nec Socum de decorabo lege profum & retrofum.

Svar.

Den ansørgte gamle Mand som er bleven cutteret for Gid, søger i Møgstrædet hos Sr. Sierlof, som læst i gode Egnede af Gaden.

Indbøddes-Plan til Drammeration paa en halv Døds og Vdræftstøber og Kuller, i Alshøjst 2 den fremste og udfærdigede afhandlet af Dr. Præsthorv Trinnische, Doctor Udbilggaard og Dr. Overland-vaaler Rugg, til den Sammen og deuse Sang at ansætt, men skal først i næste No.

Tyhyder.

Riskenhavn. Haane Kommissionen leder befendtsaare, at formidelt Chiffraanshaans eller saa lalende Supplis Broe paa især tilkomende Marha den 4de Maj bliver foretaen under en Haand Reparation, bliver der fra samme Tid alle

Desuden hans Serail er fuldt af Sullander, Hvoraf en Del sig nu frugtsommelige finder. Fra en af dem maaske en Printz han vente tør. Hvis ikke, lad dem slaaes om Arven naar han dør. Vil det imidlertid for hannem sig gelinge, At han Rebellerne kan i Ægypten tvinge, Og Pesten længe ey mod ham vil føre Krig: Saa er han uden Printz endda heel lykkelig.

(Februar 1762).

Jo. Stor-Sultanens Haab har rigtig vundet Seyer. Han nu i sit Serail en ung Printz Selim eyer. Hans Glæde aldrig før til saadan Højdegik, Som da han denne Printz paa sine Arme nk.

(Mai 1762).

Printz Selim ikkun kort har Stor-Sultanen glædet. Hans Dødsfald bliver nu i hans Serail begravet. Man siger: at han er henrettet ved Forgift, Hvortil Skindsyge har vel været største Drift.

Denne lille, tyrkiske Tragedie har sikkert glædet den europæiske Kristenhed. Hvilke Følelser, man

nærede mod Tyrkerne, fremgaar af følgende lille Beretning fra Juli 1762:

Storherrens Residentz af Ildebrand hiemsøgte, Saa med seks tusinde Huusarme den forøget. Det var et mægtigt Tab for denne store Stad; Men stort nok ey for den, som har til Tyrken Had.

Endnu en lille Beretning fra samme Aargang, der rummer baade et polsk og et jødisk Tidbillede:

Polen.

Skatmesteren endnu mod Penge-Klager bøder, Og streng Befaling har udstædt til alle Jøder. At den bandsættes skal, som, tvertimod hans Bud, Før slette Penge ind, og gode Penge ud. Men kan han anden Straf for deres Svig ey finde: Han med Bandsættelsen kan gjerne holde inde. Svigagtig Jøde før til Lydighed blev bragt, Om man ham truede at følge i Kongens Jagt. De, som den fulgte sidst, tynd Lykke kun har fristet; De Hænder, Fødderne, og Næsen med har mistet. At jage saa i Frost blev næppe Jødens Lyst. Krigs-Jagt langt bedre er; det vidner Russens Bryst. Til Tapperhedens Løn Petrovna bød at hænge Paa hver Soldater-Kiøl en vakker Skue-Penge, Til Vidne om det Slag, de Frankfurt lode see, Hvori Hun Peter ved Pullava lignede. Men tør Cosakkerne og Skue-Penge vente, Som paa den Polske Jord ti Miles Land afbrændte? Det gaar vel neppe an; thi de har aldrig brugt Mod største Overvold Krigs-Ave eller Tugt.

Disse Vers er et Bevis paa Agent Holcks store Smarthed. Han havde nemlig slet ikke Lov til at bringe saadanne politiske Nyheder — herpaa havde de saakaldte politiske Tidender Privilegium. Men dette Privilegium gik han meget behændigt udenom ved at servere Nyhederne under Form af Poesi.

I det Hele taget laa Holck i en uafbrudt Kamp med de politiske Tidender. Disses Ejere var ganske naturligt meget misfornøjede med, at Adresse-Avisen havde faaet Eneret paa at optage Avertissementer, og de vaagede nøje over, at Holck ikke gik ind paa deres Gebet ved at bringe politiske Nyheder. Det gjorde han nu alligevel — som vi har set, paa en meget smart Maade.

agtige Midler og nyttige Ting. Saa længe Verden staaer, vil altid blive noget Ryt opfundet.

Imprimatur, B. MÖLLMANN.

(Continuation, følger tilkomende Lovdag.)

II.

Ser til Staden ere ankomne, fra den 18 April til den 3 May.

- 1. Hr. Capitain de Falen med de Commanderte af de 4 National-Regimenter, som skal her paa Arbejde. 2. Den Hollandske Minister, Hr. de la Chalmitte.

Censors Imprimatur.

Hermed var han imidlertid ikke tilfreds; hans Redaktionsplaner omfattede alle tænkelige Gebeter og var ikke mindre vidtrækkende end et moderne Dagblads. Men han maatte gaa meget forsigtig frem; ikke blot af Hensyn til Konkurrenterne, men ogsaa af Hensyn til Myndighederne og Læserne. For at sikre sig lod han derfor Bladets Indhold gennese af Dekanen ved Universitetets filosofiske Fakultet, der var Datidens øverste Censor.

Alligevel kom der den 11. Oct. 1760 en kongelig Ordre til Københavns Magistrat om fremtidigt at revdere Adresse-Avisen og paase, at der ikke blev trykt noget, som var stridende imod gode Sæder; til Anstød for andre Stiftelser, eller til

Juan Garmend, afhandlet først i næste No. 10, al Gunders eller i nogen Maade Udførelse af Gunders indas for Jødeløst og Nænde - Gemalt paa Kvart Hol Sideres indlæg som 1762 Juni 1793

Under Vor Kongelige Haand og Signet

Printz R

Brundstykke af et af Adressekontorets Privilegier med interessante Signaturer (Bernstorff, Colbjørnsen, Schow og Reiersen).

Brundstykke af et af Adressekontorets Privilegier med interessante Signaturer (Bernstorff, Colbjørnsen, Schow og Reiersen).

Forargelse*) for Publicum“. Denne Censur var dog allerede tidligere gældende for de politiske Tidender, og den opretholdtes nærmest af Hensyn til de fremmede Magter, der — den Gang som nu — ikke sjældent følte sig stødt over den københavnske Presses Frisprog. Dens vigtigste Bestemmelser var følgende:

„Af Aviserne skal udelades alt, hvis eragtes af fremmede Potentater og Regjeringer, og allermost Vore Frænder, Forvanter, Naboer og Allierede, eller i Almindelighed de ved Vort Hof residerende Gesandter, Abgesandter og fremmede Ministres kunde have billigen Aarsag til, at støde sig paa, og derved offenderes; desligeste skal ey heller nogen scoptiske, haanlige eller nærgaaende Expressioner om nogen fremmed høy Stands-Person derudi tilstedes.

Ellers maa om vore kundbare Allierede og Venner et og andet anføres, som kunde være dennem til nogen Ære og Fornøjelse, saafremt af de fremmede indkomne Aviser kan eragtes, at det sig saaledes dermed haver tildraget, naar kun intel chocquant meldes om dennem, de have med at gjøre.

Videre bør at udelukkes alt hvorom ingen synderlig Vished haves, og ey i flere, end udi een Avis fremsættes; helst, om det skulde være nogen sær og magtpaaliggende Tidende; saa kan og udelades Tidender, som intel betyde, som om Courerers Ankomster, idelige geheime Deliberationer paa fremmede Steder og, sligt, hvoraf intel nyttes kan; iligemaade kan forbigaaes Nouvellisternes Raisonnements, eller andre Discourser over det, som passerer; desligste unyttige Gisninger, om det, som formodentlig kunde skee, og haver man ikkun at befatte sig med det, som refereres, at skulde virkeligen sig have tildraget.“ —

Disse Bestemmelser var Holck dog for meget af en Journalist til at bryde sig om. Paa en Tid, da Efterretningsvæsenet var saa ufuldkomment, bevarede hver enkelt Nyhed sin Magt over Sindene saa længe, at man kunde benytte den som Grundlag for indgaaende Ræsonnement og Moraliseren, og dette gjorde Holck. Særligt gennem Adresse-Avisens Følgeblad "Aftenposten" skabte han for første Gang den offentlige Mening. Paa en Tid, da Menigmand intel betød, maatte Holcks Agitation vække den største Opsigt, og Dommen over ham maatte falde meget forskelligt ud. I Anledning af hans "Haandbog til Danskens Retskrivning" skriver "Den alm. Danske Litteraturjournal" for 1780:

"Herr Agent Holck, denne meget miskiendte Mand, har ved dette lille Skrift atter søgt at forøge den megen Nytte, som han nu i saa mange Aar har stræbt at virke i sin Cirkel. Det er dog unægteligt at denne vor Medborger har stiftet meget Gavn. Vi vil her ei tale om hans mange Stiftelser for Ungdommen, for Syge og Sengeliggende, Stiftelser som vedligeholdes vidunderlig uden Fønd, blot af Medborgernes Gavnildhed, hvilken Hr. Agent

*) Den specielle Anledning til, at Adresse-Avisen kom under Censur, var, at den havde bragt en Nyhed om, at en Kone i Vartov havde faaet Tvillinge, hvilket var til stor „Forargelse for Publicum“.

No. 32.
Kjøbenhavn
Kongel. privilegerede Adresse-Contoires
Nye Kritisk Journal
for Aar 1776.

Kort Beskrivelse over Grønland. Bortg. 1775. 2. Del. Udi det Kongelige privilegerede Bogtrykkeri ved C. H. Wanger. Stor 328 S. 8.
Denne Kritiske (siger Udgiveren Hr. Præsident Stanning i Vorhøje), er for en stor Del et forordnede Udsøg af Hr. David Cranges Historie over Grønland, udfoliumet til Bortg. 1765, saavidt samme Historie inde-

er Udsøget, og de samlede Efterretnings Anbringe gælte paa deres Sted, hvorledes dette er gæstet, hvorom vilde den Højsomme Væber dogme. Højsindes for behøver af sine Afslutninger. I den første Afdeling om Grønland i Almindelighed handler Hr. S. i 5 Kapitlet om det gamle Grønland, om Grønland efter sin nærværende Tilstand, om Jern i Grønland, om Vandet og Luften i den anden Afdeling forekommer Etten- og Fjorde-

Hovede af det litterære Tillæg.

Holck maae have kiendt meget got, at han vovede at legge Plan til Stiftelser, som allene beroede paa den. Forsynet har belønnet ham med et lykkeligt Udfald af disse virkelig patriotiske Foretagender, og det bør være ham en vældig Trøst i hans mangehaande Lidelser, at han har villet saa meget Got, at han har udført saa meget deraf, og at han seer det staae, hvad han byggede. Men det tilkommer ikke os at tale om disse veldædige Idrætter, vi talte her allene om den Nytte han har stiftet i Videnskabernes Rige. Ja, der ogsaa har han stiftet Nytte og megen Nytte, thi kan der tænkes større, end at udbrede Oplysning blant Almuen. Med megen Føie har man gjort de Lærde den Bebreidelse, at de ikkun skrive for Lærde, og at deres Lys altsaa stedse bliver under Skieppen; men disse Bebreidelser have ikke frugtet meget, de Lærde ere eengang saa vante til at tænke videnskabelig, de ere saa bekiendte med Tingene de skrive om, at de forudsætte det samme hos deres Læsere, og derved ligger da Sandhederne hen i deres Bøger, læste ikkun af dem, der som oftest ikke trænge dertil, da de selv kunne tænke og sige Tingene ligesaa got; og Almuen faaer saa got som ikke et Glimt af Straalerne, de dog søge at udbrede. Naar man derimod seer paa de fleste af de smaae Bøger og Blade, som Hr. Agent Holck har ladet trykke, saa ere de til almindelig Nytte, eller tieliggende til at bibringe Almuen Ideer, som den uden slig Foranstaltning neppe havde faaet. Didhen regne vi især Aftenposten, dette saare nyttige Blad, som fører Læsning ned i Kieldrene, og under Vehiculum af Løyer har Moral og Underviisning i sig; især er Gadeposten og Huusposten saare gode, de indeholde mest Almue-Moral, Almue-Satire, og endog den mere Oplyste læser dem med Fornøjelse, da de fleste ere skrevne med en Slags vittig Naivitæt, som aldrig mishager. Ubillig derfor at den Mand ikke hædres, men tvertimod ringes agtes just for det, hvorfor han burde berømmes, at han nemlig udgiver Skrifter for Almuen og ikke for den Lærde eller for veloplyste Lægfolk.“

Holck arbejdede imidlertid ufortrødent. Han brasede paa gennem enhver Modstand. Berlingske Tidende søgte forgæves at faa ham dømt, fordi han optog Listen over Døde og Fødte. Derimod blev han dømt, fordi han havde optaget en Nyhed om, at en Mand havde solgt en gammel Hest efter Vægt. En Tid lang bekæmpedes han af alle Kø-

benhavns Katoliker, og en anden Gang maatte han udstaa en Dyst med Byens Stodderkonger, fordi han optog Prædikanlisterne — disse brave Medborgere havde nemlig hidtil haft en Indtægt af at meddele ved Dørene, hvem der skulde prædike i de forskellige Kirker.

Kampen med Berlingske Tidende rummer mange morsomme Enkeltheder. Da Holck vilde have sine Aviser udbredt i Provinserne, viste det sig, at der ikke var Plads til dem i de *ridende* Posters Sække, hvis sparsomme Rum allerede var optaget af Berlingske Tidende. Men saa benyttede Holck sig af de *kørende* Poster og føjede til Bladets Titel Ordene "med Posten forsendende", der tillige fandtes i Berlingskes Tittel. Dette gav Berlingske Anledning til at antage Betegnelsen "De til Forsendelse med Posten allene Privilegerede Kjøbenhavnske Tidender" — understaaet: med den *ridende* Post. Det var af Hensyn til sit Blad, at Holck, som tidligere nævnt, gjorde saa meget for at udvikle de *kørende* Poster.

Da Adresse-Avisen begyndte at optage Kritik over nye Bøger, mødte Brødrene *Berling* ligeledes med en Protest, men Holck førte sin Krig igennem og medgav endog Adresse-Avisen et særligt Følgeblad med Tittlen „Kritiske Journal“, der redigeredes af Jacob Baden.

Som all nævnt maatte Adresse-Contoret betragtes som Centrum for hele det daglige Samfundsliv. Næsten al Trafik var knyttet til det. Skulde man rejse, til Vands eller til Lands, maatte man først henvende sig her for at opspørge Skibslejlighed eller Rejseselskab. Havde man Brug for en Oplysning, den angik Byens indre Liv, eller søgte man paa nogen Vis Forbindelse med andre Borgere eller med Samfundet — altid maatte man ty til Adresse-Contoret. Dette var ingenlunde et isoleret Foretagende, som kun var knyttet til de mange andre gennem Holcks Person. Det var i Virkeligheden Grundlaget for dem alle. Kun ved Contorets og Avisens Støtte var Holck i Stand til at gennemføre de andre Foreta-

gender. Ikke blot reelt, men ogsaa formelt, i Tale som i Skrift, betragtedes Friskolerne, Sygekassen, Bospisningskassen, Vejviseren og Statskalenderen som oprettet af Adresse-Contoret.

Den første Vejviser, der udsendes fra Contoret, er for 1770 og paa 198 Sider i meget lille Format. Den indeholdt en meget stor Mængde Oplysninger — om Takster, Varepriser og Gebyrer, om Seværdigheder, Rang- og Sørgforordninger, Rente-Beregning, Tiden for Portenes Lukning o. m. a. — men selve Adresseafdelingen maatte nødvendigvis blive lidet tilfredsstillende, fordi der endnu ikke fandtes Numre paa Husene. Denne Ulempe fik Holck dog snart afhjulpet ved at bevæge Myndighederne til at lade male Numre over Dørene. I det Hele taget forstod han at gribe Tingen praktisk an, idet han ikke alene optog Adresser paa Standspersoner, men ogsaa paa Forretningsfolk og Haandværkere, saa Bogen blev et helt udtømmende Værk.

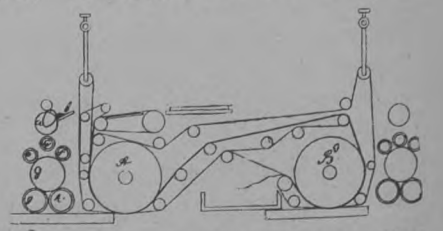
En autoritativ Bedømmelse af Holcks Arbejde findes i „Vejviserens Vej“ af den moderne Vejvisers Skaber, Etatsraad T. K r a k. Denne skriver om Vejviserens første Aargang:

„Naar Folk nu faar denne Bog i Haende, finder de i Reglen, at den er pudsig, og den fremkalder næsten altid et Smil. Vi har prøvet det mange Gange, og aldrig har vi oplevet, at nogen har spurgt om, hvorvidt den i sin Tid var et godt Arbejde. Man fæster sin Opmærksomhed ved det lille Format, paa det gammeldags, det tilsyneladende naive, det grimme Papir, den daarlige typografiske Udførelse, man foretager uvilkaarlig en Sammenligning med den nuværende Vejviser, og Holck bliver meget lille i Forhold til Krak. Men denne Slutning er aldeles fejl, og naar man sammenligner Forholdene i 1770 og nu i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede, vil man snarere komme til det modsatte Resultat, i hvert Fald i flere Henseender.“

Det blev Holcks Ulykke, at han indlod sig paa for mange uensartede Forretninger. Sammen med Andersen overtog han Udsalget for de norske Glasfabriker, hvilket var et meget stort Foretagende, da der maatte oprettes Filialer rundt om i Provinserne.

For at skaffe Plads til de store Lagre købte Holck Ejendommen Amagertorv 8, der stødte op til Adresse-Contorets Hus paa Købmagergade (Nr. 11). Da Handelen med Glas var monopoliseret, kunde Forretningen have givet et stort Overskud, hvis den var blevet passet ordentligt.

Men Holck var for optaget en Mand til at kunne føre nøje Kontrol med sine Undergivne, og disse begik derfor saa store Besvigelser, at Holck, der ogsaa paa anden Maade havde haft Uheld med sig, blev ruineret. Dels for at dække

Tegningen til Adresse-Avisens første Hurtigpresse, den første i Danmark.

sine personlige Tab og dels for at betale Udgifterne til Adresse-Contorets nye Trykkeri, overdrog han Priviligiet til et Aktieselskab med en Kapital paa 30,000 Rigsdaler, for hvilket han blev administrerende Direktør.

Selve Adresse-Avisen var saaledes bragt ind under solide Forhold, men Holcks personlige Stilling blev stadigt daarligere. Der gjordes meget for at hjælpe ham — saaledes fik han Tilladelse til at bortlodde sine Ejendele ved et Lotteri — men alligevel gik han fallit i Aaret 1773.

I Resten af sin Levetid ernærede Holck sig ret kummerligt ved en Boghandel med Avisudsalg, som først havde Lokaler i Ejendommen Købmagergade 11, senere i Vimmelskiftet og paa Gl. Strand. Da han døde i 1783, ejede han kun, hvad han gik og stod i.

Den nærmeste Tid efter Holcks Død betegner et stort Opsving i Københavns Udvikling. Den glimrende Periode, som mærkes ved Navnene Bernstorff, Reventlow og Colbjørnson, blev i første Række Bondefrigørelsens Tid, men ogsaa for Byernes Befolkning var Forholdene meget gunstige. Københavns Storhandel var betydeligere end nogensinde, og bragte megen Velstand til Huse.

Men efter 1807 ændredes alt til det værre. Flaaden, der skulde beskytte vore Handelsskibe, blev røvet, Pengekrisen indtraadte, og Norge blev adskilt fra Danmark. Denne almindelige Nedgang maatte ogsaa indvirke paa Adresse-Avisen, men Byen var dog nu saa stor og stærk, at selv den betydeligste Krise ikke mere kunde standse Contorets Virksomhed. Nedgangen sporedes for Bladets Vedkommende kun derved, at Teksten omtrent forsvandt, saa der kun blev Annoncer tilbage.

Ogsaa den stadige Censur generede Bladet. Som et karakteristisk — og ikke helt uaktuelt — Eksempel paa, hvor skarp Kontrollen var, aftrykker vi følgende Skrivelse fra vor¹⁾ Arkiv:

Hans Majestæt har bemærket, at der i Aviserne findes hyppige Anmodninger om Understøttelse og Laan. Jeg erindrer ikke egentligen i den senere Tid at have seet Anmodninger om Understøttelse i egentlig Forstand. Men da Pengeaan, især i Smaasummer, dog maa henføres under Benævnelse af Godgørelighed og Understøttelse, saa synes slige Anmodninger at være stridende saavel imod de Grundsaetninger, paa hvilke den 137 § i Planen af 2den Juli 1799 er bygget, som i selve Udtrykket, at i Ugeblade eller Aviser intet Avertissement maa indrykkes, hvori nogen anraaber om Godgørelighed og Understøttelse, uden Tilladelse fra Direktionen.

Endvidere tillader jeg mig at gøre opmærksom paa, at jeg enkelt Gang har stødt paa Bekendtgørelser, hvori Præster eller Andre

have i det mindste indirekte anraabt om Godgørelighed, og bevidnet Fattigdom. Men da dette ogsaa er stridende saavel imod den nævnte Plan, som imod dens 96 §, der bestemt viser, at den eneste lovlige Attest om Fattigdom er den, som udstedes af Distriktsdirektør og Forstander.

I Henhold til den Communication, som i sin Tid er tilstillet Adressecontoret, om at det er mig, som paa Direktionens Vegne meddeler Paategning paa slige Bekendtgørelser, hvorvidt de maa indrykkes eller ikke, skulde jeg altsaa herved tjenstligst bringe de nævnte §her af Planen i Erindring, og derhos alene bemærke, at indtil videre har jeg intet imod, at Bekendtgørelser om Laan af Summer over 50 Rdlr. kunne indføres uden først at forevises mig til Paategning.

Københavns Fattigvæsens Politiret d. 12te Juni 1809.
Bærens.

Fil
Adressecontoret i København.

Etatsraad L. Manthey.

Adresse-Avisen kunde saa meget lettere helt gaa over til at blive et rent Annonceblad, som der var opstaaet en ret betydelig Presse af aktuelle Smaablade af den Art, som man med liden kulturhistorisk Forstaaelse har betegnet som „Smudsblade“. Disse tog sig af det lokale Stof, Bysladderer, medens de „politiske Tidender“ levede paa de udenlandske Nyheder.

I Aarene nærmest efter 1800 havde Contoret Lokaler paa Nytorv, men 1809 flyttedes det til Hjørnejendommen ved Østergade og Christenbernikovsgade. I dette sidstnævnte Aar gik Priviligiet over til Porcellænsfabrikens Administrator, Etatsraad L. Manthey og Postdirektør David Monrad²⁾, der dog ogsaa tidligere havde været de virkelige Ejere af Bladet. De fik det kun paa de Betingelser, at de, foruden at betale en Pension til Holcks Enke, skulde udrede en aarlig Afgift af 2500 Rbd. til Kongens Kasse, samt 100 Rbd. til Fødselstiftelsen, optage alle officielle Annoncer gratis og forpligte sig til at holde en nærmere fastsat Annoncetakst. Da Priviligiet fornyedes i 1828, kom hertil, foruden flere andre Byrder, en aarlig Afgift af 2,000 Rbd. Søv til Polyteknisk Lærestanstalt.

Som Annonceblad trivedes Avi-

¹⁾ Af disse to Mænd saavel som af den yngre Monrad, under hvem Bladet ligeledes gjorde store Fremskridt, findes der Portrætter. Af Holck derimod eksisterer der næppe noget Billede.

Postdirektør D. Monrad.

sen derfor særdeles godt, men ret naturligt kunde dens Redaktør (Jetsmark) ikke bekvemme sig til helt at lade den aktive Journalistik ligge. Han havde imidlertid gentagne Gange Uheld med sig. Først blev han idømt en Mulkt og et Aars Censur for et Angreb paa „Fædrelandet“, og senere vakte han sine Læses Misfornøjelse ved at optage filosofiske Artikler af Sibbern. I en Piece, som udkom i 1841, angives med komisk Alvor følgende:

„Midler til Adressecomptoirets Forbedring og Publikums Sikkerhed:

At intet Politisk eller Philosophisk optages i Comptoirets Efterretninger; det være af Sibbern eller hvem Anden.

At Betalingen for Inseraterne nedsættes og at Avisen kan faas for kortere Tid end et Kvartal.

Som et Middel til det Comptoiret besøgende Publikums Sikkerhed, synes det at kunne henregnes; at Rendestensbrættet i Porten, der fører til Comptoiret, bliver sat i en saadan Stand, at Ingen brækker Benene.“

I 1837 maatte Bladet anlægge Proces mod to Brødre Larsen, som paa Trods af Priviligiet havde startet et Konkurrenceblad under Navnet „Commissionstidenden“. Da de ikke som Adresse-Avisen skulde svare store Afgifter, kunde de sætte deres Avertissementslakster saa lavt, at deres Blad en kort Tid svang sig stærkt i Vejret, men ved Dommen hævdedes Priviligiets Gyldighed.

Fra nu af gik Adresse-Avisen hurtigt og uhindret fremad. Den var nu saa indforlevet i Stadens økonomiske Udvikling, og havde antaget saa fast en Form, at end ikke Grundlovens Indførelse af Trykkefrihed kunde faa nogen vi-

videre Betydning for den i nogen Retning. Først i 1888 blev det nødvendigt at lade den bringe Tekst for at faa den paa lige Fod med det store Antal Tekstblade, som imidlertid var fremkomne.

Denne Presse havde — og har til Dels endnu — sin særegne Karakter. Adresse-Avisen opstod og voksede sig stærk som et nødvendigt Led i Staden Københavns Udvikling. Berlingske Tidende blev Statens Blad, det officielle Organ. Og endelig er den sidst fremvoksende Del af Pressen opstaaet som Organ for, hvad man kunde kalde den flydende Befolkning, for den store Mængde af Provinsboere, der i de sidste Aarier er strømmede sammen i København, og for de Københavnerne og Akademikere, som i stort Antal er spredt ud over Landet.

Alle disse Indvandrede, der som halve Landboere ikke sad inde med de gamle, københavnske Instinkter og Traditioner, skabte sig ret naturligt deres egen Presse. Men eftersom Tiden gaar, eftersom de bliver mere og mere fuldblods Københavnerne, vil ogsaa disse lære at forstaa, hvilken Rolle den danske Presses Nestor, den 200 Aar gamle og dog fuldt ud moderne Adresse-Avis, altid har spillet og altid vil spille for vor Bys Udvikling.

Autografer af kendte Mænd fra den gamle Tid.

Fra Arkivet.

I „Adresse-Avisen“'s righoldige Arkiv, og selvfølgelig særligt i de gamle Aargange, findes der et Væld af interessante Ting, som fortjente at fremdrages af Glemelsen. Det er den rigeste, eksisterende Kilde for

Adresse-Avisens Gaard i Vimmelskiftet.

